

מורכבות בניהול מושגים במורכבות ובניהול (WIKI) ד"ר פנחס יחזקאלי ברוך הבא

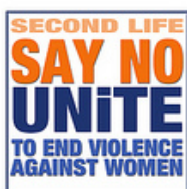
מושגים באכיפת חוק (WIKI) גרשון הכהן מורכבות בביטחון לאומי מושגים בביטחון לאומי (WIKI)

ספרים מורכבות בחינוך מושגים בחינוך (WIKI) כתב העת משטרה וחברה מורכבות באכיפת חוק

צור קשר פרקי לימוד קורסים

חוסר אונים – למה אנחנו לא מצליחים להתמודד בהצלחה עם תופעת האלימות נגד נשים?

yehezkeally@gmail.com / 7 ביולי 2011

[תמונה חופשית שהועלתה ל-flickr על ידי Bea Serendipity]

[לקובץ המאמרים אודות 'אלימות נגד נשים', לחצו כאן] [לריכוז המאמרים אודות תופעת תלונות השווא והשלכותיה, לחצו כאן] [לריכוז המאמרים על 'הצלחה', לחצו כאן]

המאמר עודכן ב- 24 לנובמבר 2019

ניצב משנה בגמלאות, ד"ר פנחס

יחזקאלי הוא שותף בחברת 'ייצור ידע' ואיש אקדמיה. שימש בעבר כראש המרכז למחקר אסטרטגי ולמדניות של צה"ל. הוא העורך הראשי של אתר זה.

* * *

פרולוג

בינואר 2002 פרסמתי מאמר מקצועי בכתב העת של משטרת ישראל "מראות המשטרה" (גיליון 187, ינואר-פברואר 2002, עמ' 19-18).

ייחודו של המאמר היה בכך שהיה אחד הראשונים להתמודד עם סוגיה שנויה במחלוקת, המקשה על ההתמודדות

המערכתית עם תופעת האלימות במשפחה - **תופעת תלונות השווא** (ראו תמונה למטה).

אולי בשל כך, הפך המאמר מבוקש מאוד ומידי שבוע נשלחות פניות לקבל את המקור. על כן, וכיוון שלטעמנו המאמר נכון היום כאז (אם כי לא תמיד זכה בדיון הציבורי לפרשנות המקורית); וכיוון שזוהי המחשה מצוינת למורכבות של בעיות מערכתיות - גם כאלו הזכות באמת לשיתוף פעולה כלל מערכתי ולרצון כן של כל הגורמים להתמודד באפקטיביות עם האתגר, החלטנו להביא אותו, כמות שהוא, במסגרת זו, ונשמח לדעותיכם ולהשגותיכם בסוגיה מורכבת ובעייתית זו:

הקדמה

תחום האלימות בין בני-זוג הנו אחד מאותם תחומים, שכלל שהנושא תופס בסדר היום הציבורי, כך גוברת תחושת חוסר האונים של הציבור לגבי היכולת להגיע לפתרון משיביע רצון. למרות המודעות הציבורית, למרות שינוי הגישה והשינויים הארגוניים שביצעה המשטרה בטיפול בתופעה, למרות ההחמרה בבתי המשפט - למרות כל אלה, כמות הרציחות באלימות במשפחה אינה יורדת, והיא נעה, מאז 1995 (אז הוחל באיסוף סטטיסטיקה על הנושא), בין 11-16 מקרים בשנה.

מה המיחד תופעה זו? מהן הבעיות העיקריות המונעות מאתנו פתרון סביר? האם יש דרך פעולה אופטימלית?

מהי, בעצם, אוכלוסיית היעד?

מפתח לכל טיפול אפקטיבי בתופעה כלשהי הוא הגדרת אוכלוסיית היעד להתמודדות. כאשר אנו מגדירים את התופעה, נדמה לנו, שמדובר באוכלוסייה אחת של קורבנות ובאוכלוסייה אחת של בני-זוג מכים, שמן הדין להעמיד מולה פתרון אחד, חזק, ממוקד ובלתי מתפשר. בדיקה מדוקדקת יותר יכולה לרמז על הטעות העיקרית של המערכת בהתמודדותה עם התופעה. האוכלוסייה הזו רחוקה מלהיות הומוגנית. ניתן לחלק אותה, בקווים גסים, ללא פחות מארבע אוכלוסיות, השונות אחת מרעותה במאפיינים ובדרכי הפתרון. עד כדי כך הן שונות, שפתרון, הנחשב יעיל באחת מהן, יכול להיות קטלני עבור האוכלוסייה האחרת.

נכנה, לצורך הדין, את האוכלוסיות הללו:

- אוכלוסיית המקרים "הרגילים",
- אוכלוסיית המקרים "הפטאליים",
- אוכלוסיית בני תרבויות ייחודיות
- "אוכלוסיית מקרי השווא".

הבה ננסה ללמוד על מאפייניה הייחודיים של כל אוכלוסייה ולהבין מהן דרכי הפעולה האפקטיביות לכל אחת ואחת מהן:

אוכלוסיית המקרים "הרגילים"

זוהי קבוצת האוכלוסייה ה"נורמאלית", המכילה בתוכה את רוב מקרי האלימות, שהיא אלימות "קלה" יחסית. האלימות פורצת עקב תהליכים הניתנים להסבר רציונלי והמכים מנהלים את ענייניהם לפי שיקולים רציונליים של כדאיות. לכן, קבוצה זו היא המתאימה ביותר לטיפול על-ידי מערכת אכיפת החוק. שם גם נרשמה ההצלחה הגדולה ביותר של הטיפול המערכתי, אם כי קשה מאוד לכמת הצלחה זו.

שתי סיבות עיקריות מביאות לקיומה של אלימות במשפחה בקבוצה זו: הסיבה האחת היא **נורמות תרבותיות** אצל חלק מן האוכלוסייה, לפיהן, השימוש בכוח פיזי לצורך קיום משמעת, חינוך או אכיפת רצון בן המשפחה בעל המעמד הבכיר, הנו לגיטימי. הסיבה השנייה היא **תהליכים חברתיים ובינאישיים**. האלימות פורצת, כיוון שהמשפחה הנה מוסד חברתי, בו מתרחשים תהליכים של חילופי משאבים בין חבריה (אהבה, סטטוס, כבוד, מידע, כסף וכו'). כאשר תהליכי חילופי המשאבים אינם תקינים, לפי תפיסת בני המשפחה, נוצר תסכול, העשוי להביא אחד מבני המשפחה לנקוט בהתנהגות אלימה, על מנת להשיג את המשאבים החסרים לו. הלמידה, שניתן להשיג משאבים באמצעות האלימות, עשויה להנציח את תופעת ההתנהגות האלימה (ערן ואח', 1994).

אוכלוסיות מכות, השייכות לקטגוריה זו, מגיבות, כאמור, באופן רציונלי להפעלה של סנקציות. על כן, ניתן להתמודד עימן, בהצלחה יחסית, על-ידי הפעלת מנגנוני אכיפה, כמו פתיחת תיק פלילי, תפיסת נשק, מעצר, הרחקה, שליחה לטיפול (גם כאקט מטרטר, המוריד את הכדאיות להכות וכו'). במקרים כאלה, יד קשה של המשטרה עשויה להביא לצמצום התופעה ול"הזזת הרף" של הנורמות החברתיות.

אוכלוסיית המקרים "הפטאליים"

אוכלוסייה זו כוללת את המקרים של אותן נשים, הקושרות את גורלן עם בני-זוג בעלי התנהגות פתולוגית אישית. על אלה ניתן למנות בעלי אישיות מופרעת, מחלת נפש, פיגור, חוסר יכולת לשלוט על דחפים וכו' (ערן ואח', 1994). נישואין עם בן-זוג כזה יכולים להיות קטלניים. סיבת הרצח, פעמים רבות הינה כאשר המתעלל מבין שהוא עומד בפני פרידה, בבחינת, "אם היא לא תהיה אתי, היא לא תהיה בכלל". בשנים האחרונות ראינו אצל רוצחים כאלה גם נטייה לפגוע בילדים - פרי הבטן המשותף עם זו שנידונה על-ידם למוות. ראוי להודות, בפה

מלא, כי אין בידי המערכת את היכולת להגן על אשה כזו לאורך זמן ולמנוע את המוות, אם הרוצח נחוש, ואם יש לו את הסבלנות להמתין לעיתוי הנכון ולבצע אותו.

הבה ונשווה את אפקטיביות דרכי התגובה של מערכת אכיפת החוק, כלפי שתי האוכלוסיות: עצם הפניה למשטרה יכולה להיות קטלנית עבור אוכלוסיית המקרים "הפטאליים" ואין בה פתרון עבורם. כך, באופן פרדוקסלי, דווקא התפיסה של המשטרה כלא יעילה מעכבת בעד נשים כאלה לטעות ולהגיש תלונה, וגם פותרת את המשטרה מהתמודדות קשה עוד יותר מזו הנוכחית, שאין לה יכולת לנצח בה. כלי-טיפול כמו עיכוב, פתיחת תיק פלילי, תפיסת נשק, מעצר, הרחקת המתעלל מן הבית ומשפט יעילים מאוד עבור אוכלוסיית המקרים "הרגילים", אולם הם יכולים להיות קטלניים עבור אוכלוסיית המקרים "הפטאליים", כיוון שאף פעם לא ניתן לדעת מראש מה משחרר את הטריגר במוחו של המתעלל, וגורם לו לבצע את הרצח. מקרים אלה מחייבים חבירה עם גורמים מקצועיים וליווי הקורבן למקלט, במקרי חירום. גם השימוש בפרסום, ככלי הרתעה, אפקטיבי מאוד כלפי הקבוצה הראשונה אבל קטלני ועלול לגרור תגובות שרשרת עבור הקבוצה השניה (בדומה לתופעת ההתאבדויות). ניתן להבחין בקלות בסמיכות מקרים של רציחות על רקע של אלימות במשפחה. כותרות כמו "רצח שלישי בתוך שבוע" (עמוד השער של מעריב מה - 14/12/2000) אינן נדירות לצערנו. לצורך המחשה, הבה ונעקוב אחר תאריכי 17 מקרי הרצח של נשים בידי בני-זוגן, בשנת 2000 (אשר, 2000):

- 8/2/00 - נרצחה אשה בדקירות סכין. פרטיה נאסרו לפרסום.
- 10/2/00 - נרצחה אמני שאהין, בת 17, מבית-חנינא.
- 13/2/00 - נרצחה שגית עוזרי, בת 24 מראשון לציון.
- 28/2/00 - שירין איסמעיל, בת 28, מכפר ריינה.
- 20/3/00 - ג'וליה גו, בת 57, מהרצליה.
- 4/6/00 - נדיה חג'אזי, בת 40 מיפו.
- 13/6/00 - סוזי אוחנה, בת 19, מאשקלון.
- 18/6/00 - נאיפה אבו-גאנם, בת 30 מרמלה.
- 21/6/00 - אביבה (רזי) שנפלד בת 40 מחיפה.
- 20/7/00 - נרצחה עמיר מחל'נה, בת 33 מיפו.
- 1/8/00 - שרון פלג, בת 30 מצורן.
- 12/10/00 - מירי מנחם, בת 23 מירושלים.
- 19/10/00 - סופיה פורחנקו, בת 30 מנהריה.
- 6/12/00 - שושנה חוטה, בת 23 ממעלות.
- 10/12/00 - נטליה פסימניק, בת 40 מכרמיאל.
- 13/12/00 - צהלה גלפנד, בת 37, מבני ברק.

קשה שלא להבחין בסמיכות של המקרים זה לזה. על-כן, ניתן במידה רבה להניח, כי כותרת המתארת רצח במשפחה ביום מסוים, יכולה להוות טריגר לרציחות נוספות בימים הבאים!

לסיכום ההשוואה בין דרכי הטיפול באוכלוסיית המקרים "הרגילים" ובאוכלוסיית המקרים "הפטאליים", ניתן לציין, כי בעוד לאוכלוסיה הראשונה ניתן למצוא פתרון רציונלי, הרי שהסיכוי היחידי של אשה, הנשואה לרוצח פוטנציאלי, להיחלץ, נעוצה בסיכוי שיתאהב במישהי אחרת... בוודאי לא בפניה למערכת אכיפת החוק!

אוכלוסיית בני תרבויות ייחודיות

על אוכלוסיות אלו ניתן למנות קבוצות כמו האוכלוסייה הערבית, האוכלוסייה החרדית, האוכלוסייה האתיופית וכו'. אוכלוסיות אלו מאופיינות במנגנונים קהילתיים מסודרים לפתרון סכסוכים, שמעמדם הולך ונפגע בגלל עירוב התרבויות. כמו במקרה של אוכלוסיית המקרים "הפטאליים", הסכנה הגדולה בטיפול באוכלוסיות ייחודיות אלה היא מתן טיפול האפקטיבי במקרים של אוכלוסיית המקרים "הרגילים". לדוגמא, בחברה הערבית ובחברה החרדית גירושין הוא פתרון בעייתי מאוד, כיוון שאין לאשה מקורות הכנסה אלטרנטיביים, ולעתים הוא כרוך בפגיעה קשה בכבודה ובניתוקה מילדיה. יתרה מכך, שבירת הקוד התרבותי יכול להביא, לעתים, לתוצאות הרוות

אסון. לדוגמא, מקרה שאינו "פטאלי", בחברה הערבית המסורתית, יכול להסתיים ברצח אם ייהפך למקרה של "פגיעה בכבוד המשפחה", על רקע חציה של גבולות המסורת.

"אוכלוסיית מקרי השווא"

זוהי קבוצת האוכלוסייה הבעייתית ביותר, כיוון שמחד-גיסא, הנזק שהיא גורמת לתהליך הטיפול הוא כבד, ומאידך-גיסא, גורמים שונים במערכת אכיפת החוק כמעט ואינם מעלים את הנושא בשל החשש מתגובתם של ארגוני נשים וארגוני עבודה סוציאלית. מדובר באוכלוסייה "טפילה", המנסה לעשות שימוש לצרכיה במנגנון אכיפת החוק, להשגת עמדת יתרון על הצד השני, במאבקי גירושין ובמאבקים על רכוש וגם על רקע מניעים רגשיים כמו נקמה.

כיום, רובן המכריע של התלונות במשטרה על אלימות במשפחה מביאות למעצר החשוד. זה קורה גם כאשר התשתית הראייתית חלשה, כאשר אין סימני פגיעה, וכאשר החומר היחידי הנמצא הוא גרסאות סותרות של המעורבים (הסיכויים גבוהים במיוחד בשעות אחר-הצהרים, הערב והלילה, כאשר הקצינים התורנים בתחנות, בדרך-כלל, אינם מקצועיים, ויודעים, כי עדיף מבחינתם שישגו בביצוע מעצר שווא על-פני שחרור בעייתי, שיכול גם לפגוע בקורבן, וגם בהם ובקריירה שלהם). מעצר שווא בתחנת המשטרה יכול להתגלגל לארכת מעצר בבית-המשפט ואף להגשת כתב אישום, למרות שאין בתיק מאומה וסופו להסתיים בזיכוי החשוד. על-כן, רבים היום המקרים בהם מקבלות נשים, הנמצאות במאבקי גירושין "עצות חבריות" ולצערנו, מה שחמור מכך, אף הנחיות מעורכי דיין להגיש תלונות שווא.

הנושא מוסתר על-ידי המשטרה וכל נסיון להעלותו מותקף על-ידי ארגוני נשים וארגוני העבודה הסוציאלית ומבחינתן בצדק. זאת כיוון שאוכלוסיית הפונות אליהן היא 100% אמיתית, ועל-כן נראות לה טענות כאלה כשובבים, ונקיטת עמדות התומכות במתעללים. אני יכול להעיד באופן אישי, שכאשר בניתי, בתפקידי כראש המחלקה לשיטור קהילתי, ביחד עם ארגונים מקצועיים, את מודל הטיפול המערכתי באלימות בין בני-זוג, קיבלתי עצות טובות להשמיט נושא זה מן המודל, אם ברצוני להביא לשיתוף פעולה עם כל הגופים הפועלים בתחום.

קבוצה אחרת המרבה להיתקל בתופעה היא השופטים. שופטים שרכשו להם שם של כאלה ש"חתימתם קלה" חווים בעת התורנות שלהם "הצפה" של פניות נשים למתן צווי הגנה, ואילו שופטים הנתפסים כקפדנים וכמחמירים יעבירו תורנות "שקטה", נטולת פניות כאלה כמעט. מפגש נוסף עם התופעה הוא, כאשר המשטרה דורשת בבתי המשפט, מסיבות של כסת"ח, הארכת מעצר, במקרים שלא הצדיקו מעצר מלכתחילה (מי מאיתנו לא מכיר את המשפט: "עדיף שבית-המשפט ישחרר") או כאשר מוגשים כתבי אישום במקרים מובהקים שבהם היה התיק צריך להסגר.

גם קבוצה זו נמנעת, כפי הנראה מאותן סיבות, מלהעלות דברים אלה על הכתב. עדות מסויימת לכך ניתן למצוא, למשל, במדורים בעיתונות, כמו "מכתבים למערכת". לדוגמא, עו"ד מיכאל טאוסג מתל-אביב פרסם מכתב ל"מעריב", ב - 20/11/01, תחת הכותרת: **"לא לנשים בלבד - תלונות רבות מאד של נשים כנגד גברים על אלימות במשפחה הינן עלילות שווא"**. הכותב כותב כך:

הרועה קרא 'זאב, זאב' וכשבאמת הגיע הזאב - איש לא האמין לו. תופעה כזו עלולה לקרות לציבור הנשים בישראל... יש הרבה מאד נשים, המנצלות באופן בלתי הוגן את האירועים האלימים, יש המעלילות על בעליהן שהם אלימים - אם כדי להוציא את הבעל מהבית או כדי להצדיק את עזיבתן שלהן, גם כאשר אין לכך קשר לאלימות. כך, למשל, ביקשה אשה צו מניעה לאסור על בעלה להיכנס הביתה, כשהמניע האמיתי היה (כפי שנתגלה מאוחר יותר) שהיא התרועעה עם השכן. בדרך-כלל פונה האישה גם למשטרה, כדי ליצור "מראה רציני" לטענותיה. אך מניסיוני אני יודע, כי כשמגיעים לדיון בבית-המשפט לענייני משפחה, נחקרות טענות האישה ומתגלה שאין שחר לדברים. לעתים אף מוגש אישום פלילי נגד הבעל ואח"כ הוא מזוכה. במקרה נוסף קבע בית-המשפט שהאישה היא כוחנית, תקיפה ומניפולטיבית ועדותה איננה מהימנה עליו. בתיק אחר קבע שופט שלום בנתניה, שאינו מאמין לאשה אלא לבעל וזיכה אותו. ידוע לי על גבר, שכבר זוכה כמה פעמים על-ידי שופטים שונים, ואשתו (שהפכה בינתיים לגרושתו) חוזרת ומגישה תלונות והוא מוצא את עצמו שוב ושוב על

ספסל הנאשמים. מן הראוי שייבדק אחוז הזיכוי של גברים בתיקי אלימות במשפחה. לפי ניסיוני האישי - האחוז גבוה במידה רבה מאוד משיעור הזיכויים בתיקים "פליליים" רגילים. גם שדולת הנשים אינה רוצה שירשעו חפים מפשע. כדאי לשים לב, שמספר התלונות הבלתי מוצדקות הינו גבוה ביותר ואלה גורמות נזק לעניין הנשים הכללי, גם בהתייחסות של הצבור, של המוסדות ושל בת-המשפט.

למה חשוב לטפל בקבוצה זו? בעיקר בשל גודלה (היא יכולה להוות מעל 50% מהפניות לתחנת משטרה!), וכיוון ששוטרים, הפועלים בשטח בלחץ האירועים, נוטים לגבש לעצמם תבניות עבודה. אם שלושת האירועים האחרונים בהם נתקל השוטר היו אירועי שווא, ייטה השוטר לראות גם במקרה הבא ככזה ולהפך.

[תמונה חופשית שהועלתה ל- flickr על ידי Bea Serendipity]

סיכום

מערכת אכיפת החוק, המטפלת בתופעת האלימות במשפחה, מונעת, בעיקר, בשל הרציחות בקבוצת המקרים ה"פטאליים", אולם, הכלים בהם היא מטפלת, בכל ארבעת הקבוצות, הם כלים האפקטיביים לטיפול ב"קבוצת המקרים הרגילים" בלבד. למרבה הצער, כלים אלה הינם מסוכנים עבור קבוצת ההתייחסות העיקרית - ה"פטאלית". התוצאה - חוסר מיקוד בטיפול, תסכול מצטבר בשל הפער בין המאמצים והתוצאה והתפתחות כסת"ח. מרגע שנרצחה אשה, מיד מורה המפקד המשטרתי לבדוק תלונות קודמות של הנרצחת ומדווח, בדרך-כלל, בהקלה לתקשורת, כי לא היו פניות כאלה בעבר הקרוב, כאילו שהיה בידי המשטרה פתרון עבור הקורבן אם אכן הייתה פונה. גם "קמפיין" תקשורתי נוסח זה שיזמה לשכת רוה"ם דאז, בנימין נתניהו, אשר עודדה נשים מוכות להתלונן במשטרה, היה מסוכן ומטעה.

הדרך הנכונה להתמודד ביתר אפקטיביות עם התופעה, היא, בראש ובראשונה, יצירת ההבחנה בין הקבוצות ומתן טיפול רלוונטי, ממוקד, לכל אחת מהן. צעד ראשון בכון הנכון הוא ה"קמפיין" הממוקד של מנהלת הרשות לקידום מעמד האישה במשרד ראש הממשלה, הגב' רונית לב-ארי, שכוון לאוכלוסיית המקרים הפטאליים ועסק בצורך להתייעץ עם גורמים מוסמכים לפני פרידה מבעל מתעלל (כאמור, אחת הסיבות העיקריות לרצח). כלי אפקטיבי אחר הוא לימוד שיטתי בבתי הספר התיכוניים של מאפייני המתעלל והקורבן וההפנמה של העובדה האכזרית, כי מרגע שאשה החליטה לקשור חייה במתעלל, הסיכוי של מערכת אכיפת החוק לחלצה מידי קטן.

בנוסף, חשוב להיות כנים, להציף את בעית תלונות השווא ולהתמודד עמה.

וגם אם נעבוד נכון - נצליח אולי, לאורך זמן, להקטין את מספרי הרציחות. אבל, לא למנוע אותן לחלוטין...

העשרה

- כהן אבי (2014), בית המשפט מותח ביקורת על המשטרה: "בשל האווירה הציבורית - גברים נעצרים כמעט באופן אוטומטי, ישראל היום, חדשות שיש, 12/9/14, ע' 19.

[\[לקובץ המאמרים אודות 'אלימות נגד נשים', לחצו כאן\]](#) [\[לריכוז המאמרים על 'הצלחה', לחצו כאן\]](#)

מקורות

- ערן יחיאל, דוד יוסף, בודובסקי דני, עקיבא ברוך (אוגוסט 1994), דפי הדרכה - התנהגות אלימה בין בני-זוג במשפחה של יוצאי אתיופיה, ג'וינט ישראל, בית אצ'ון, מרכז מידע וייעוץ בנושאי משפחה, ירושלים.

7 ביולי 2011 in מורכבות במשפט, בשיטור ובאכיפת חוק. Tags: אלימות במשפחה, אלימות נגד נשים, משטרה, תלונות שווא

Related posts

יאיר רגב: האם ריקודי החיק – לאפ-דאנס – הינם זנות?